

ESZMETÖREDÉKEK

BERZEVICZY ÉS ADY

Van abban szimbolikus jelentőség, hogy Berzeviczy Albert koporsóját egy sárosmegyei faluba vitték: a megszállt területek Trianon után is termőföldjei és ősi kriptái maradtak a magyarságnak. Talán épen a legjobbjaink abból a földből vétettek, amely nem tartozik a magyar állam politikai területéhez. Egy ország, amelynek súlypontja önmagán kívül van, amely a Hunyadiak, Rákócziak óta Arany János és Ady Endre koráig onnan kapja legnemzetibb erőforrásait, ahonnan száműzték. Mintha a francia nemzet kiválóságai Belgiumból és Svájcból támadnának...

Berzeviczy ravatalánál nemcsak két magyar haza ölelkezik, hanem két korszak is egymásra talál. Gyászolja őt a régi Magyarország, de sokat veszít benne az a modern magyarság, amelyhez Berzeviczy közelebb állott, mint az utána következő türelmetlenül konzervatív nemzedék. Berzeviczy a patriarchák nyugalmával és a született előkelőség liberalizmusával nézte Ady korát. Csak az, akinek magyar volta természetes adottság, nem pedig meghódított élmény, csak az tud fejedelmien türelmes lenni az újtörőkkel szemben. Alki ősi magyarságban gyökerezik és nem tegnapi generációja a magyar kultúrának: meg nem ingathatónak érzi a hagyományok talaját és nem félti sem a maga pozícióját, sem a magyarság örök folytonosságát a fiataloktól. Herczeg Ferenc akkor lett igazán és megtámadhatatlanul, belső titkos lelkeségétől többé meg nem kísértetve, magyarrá, mikor ki tudta mondani a bűvös, történelmi ígét: *Szeretem Ady Endrét.*

Berzeviczy Albertben a történelmi magyarság ösztöne sejtette meg az Ady-val való ősi rokonságot: az ő közeledése, kéznyújtása, békeszózata őszinte és nagyúri gesztus volt, nem pedig a hátsó gondolatok diplomáciai taktikája, amely csak azért békülékeny, hogy dokumentálja: nem rajta múltott az ellentétek kibékíthetlensége.

Berzeviczy magyarsága sohasem szorult rá, hogy túlhevítse érzését és tökélet kovácsoljon abból, ami nem érdem, hanem természetes és egyetlen lélekalkat. Európai volt, mert magyar volt, ellentétben azokkal, akik tudatalatti nem-magyar származásukat Európagyűlölettel és türelmetlen magyarsággal kompenzálják...

(Szeged.)

Zolnai Béla.

MÓRA FERENC EMLÉKEZETE

Részletek egy előadásból,
amelyet a szerző a Rotary
klubban tartott

Magyarországon nagyon szépen tudnak temetéseket rendezni. Móra Ferencnek is szép volt a végtisztessége. A kultúrpalota előtt feketéllett a tömeg, egymásután sorakoztak föl a ravatal mellé a hivatalos szónokok, akik méltatták őt mint író, tudós és embert. A koporsót beláthatatlan tömeg kísérte utolsó útjára. De voltak már nagyobb temetések is Magyar-

országban. És mégis, a temetést követő napokon az volt az érzésem, hogy ez a temetés valamiben különbözött a többiektől. Írót ebben az országban még nem kísérték utolsó útjára úgy, hogy spontánabb lett volna a részvét megnyilatkozása s hogy közvetlenebbül érezte volna az az ezerfőjű tömeg, amelyet olvasóközönségnek neveznek, hogy az irodalom mellett valami pótolhatatlan, egyéni veszteség is érte.

Lehet valaki igen nagy írásművész, lehet a gondolatokban páratlanul gazdag, lehet az írása cizellált zománc, de éppen azért hiányozhatik belőle a közvetlenség, az embertársához beszélő, érző, élő, eleven embernek melegsége, delejes varázsa.

Meggyőződéseim szerint itt kell keresni Móra Ferenc páratlan írói népszerűségének titkát és valahogyan ezen a vonalon kell eljutnunk irodalmi helyének kijelöléséhez és irodalmi értékének megállapításához is. Stílusművészeket nagy számmal mutat fel a magyar irodalom és Móra Ferenc, mint stílusművész, a legelsők közül való. Egyben azonban még a legelsők közül is kiemelkedik. Ez hangjának abszolút őszintesége és közvetlensége. Akik személyesen ismertük őt, akik össze tudjuk hasonlítani írását élő beszédével, mindig azt érezzük, mintha nem az ólombetűk barázdáját szántanánk végig a szemünkkel, hanem mintha ő maga állna a betűk mögött és úgy beszélne hozzánk. Nincs magyar író, akinek az írása közelebb állna az élő beszédhez, mint az övé.

Senki sem mondhatja, hogy ez csak külsőség. Ez olyan mélyen fekvő titoknak a megnyilatkozása, mint az az erő, amely a fát növekedésre és a virágbimbót kifésülésre készíti. Ez maga a lényeg. Látszólag a közvetlen hang, a valóságban egy belső, dinamikus erő teszi, hogy a publicista Móra Ferenc írásaiban az élet legnagyobb problémái az ő — és rajta keresztül minden olvasója — személyes problémái gyanánt lüktetnek. Ugyanakkor a lírikus Móra Ferencnek teljesen szubjektív, a legszűkebb családi körön belül zsongó érzései, amelyeket másoktól talán irodalomnak el sem fogadnának, mindnyájunk mélységében emberi érzéseivé táguznak és magasodnak. Tíz esztendővel ezelőtt, a mainál sokkalta több villamossággal teltt légkörben is, ez biztosított neki exterritoriális helyet a magyar publicisztikában. Az utolsó tíz esztendő alatt pedig, mikor írói egyénisége teljesen kibontakozott, ez vitte őt döbbenetesen közel olvasóinak ezreihez.

*

Nem tudok tévesebb jellemzést elképzelni Móra Ferenc írói egyéniségére, mint mikor külsőségek alapján — hogy itt élt Szegeden, hogy írásaiban sokszor szerepelt a tanyai paraszt, aki nem egyéb, mint jeltelen gyöp az Uristen magyar dominiumában és hogy hamisíthatatlanul tiszta, zamatos magyarsággal írt — alföldi írónak próbálják őt elskatulyázni. Móra Ferenc az Alföldről magasodott ki, az Alföldről hozta magával azt a csodálatosan élő nyelvet, a képeknek, a jelzőknek, metaforáknak azt a csodálatos gazdagságát, amely a *buzamezők énekét* egyedülálló kincsévé teszi irodalmunknak. De alföldi írónak mondani őt, annyit jelent, mint összetéveszteni az eszközt a tartalommal, mint exotikummá devalválni azt, ami egyetemesen emberi.

Móra Ferencnek csak a nyelve volt az Alföld magyarjának irodalmi magaslatra emelt szűztiszta nyelve. Móra Ferencnek csak a parasztja volt a Tisza mellékének, a kiskunok országának, Csanád vezér népének hamisítatlan magyar parasztja. Világszemlélete egy művelt intellektusnak életmeglátásából és hitéből fakadt. A legragyogóbb intellektusok, a legszelebb területeket átfogó humanista szellemek közé tartozott irodalmunkban. De humanizmusát a legmagasabb, mindent megértő és mindent megbocsátó humor aranyozta be és az Alföld szívárványa ragyogott fölötte.

Talán szabad megmondanom, hogy egyénileg hozzáam az *Aranykoporsó* áll legközelebb. Ennek a könyvnek minden lapjáról a már megfehéredett hajú embernek az életbölcslete sugárzik, az az életbölcslet, amely nem engedi meg, hogy egy történelmi regény szereplői koturnusban járjanak. Épen olyan érző, szenvedő, szerető, gyűlölködő, tépelődő és hívő emberek, mint mi vagyunk. Titanilla és Gránátvirág éppen úgy játszadoznak Baiae síma vizének tükre mellett, mint akiknek szíve ma találkozik. Lactantiusz és Bion éppen úgy tépelődnek a világ mulandóságáról és minden emberi törekvés hiábavalóságáról, mint ahogy mi ingadozunk Spengler sötét filozófiája és a mindent kiengesztelő Szeretet bizakodása között. Nonnus éppen úgy tanítja a nebulókat a császári apródok iskolájában, mint ahogy az embercseméték ma elsajátítják a hasznos tudományokat. Éppen úgy vannak szegények és gazdagok, mint manapság. Puteoli kocsmájában éppen úgy politizálnak, mint a mostani külvárosi csapszékekben és a hatalmasokat ugyanazok a féltékenységek, hiúságok, önzések mozgatják, mint a világ mai sorsának intézőit. Emberek voltunk, vagyunk és maradunk, ez a Móra Ferenc filozófiája.

Regényt akart írni Katona Józsefről, de nem az irodalomtörténet melodramatikus színezésében, hanem ahogy az alügyész úr valószínűleg élte napjait híros-városi úri társaságának körében. Készen volt *Hobiárt basáról* szóló regényének a meséje, a törökvilágkorabeli Szeged életével. Meg akarta írni regény formájában a Tisza kiöntései között élő csókaíő ember életét, de küzködött a problémával, hogy miként adja vissza meghatóan kezdetleges ősrünk beszédét, akinek szókincse és mondatfűzése bizonyára sokkal szegényesebb volt a miénknél. És végül állandóan foglalkoztatta Attila fiának historiája, de nem a Csaba királyfié, aki a hadak útján tér vissza, hogy megmentse népét, hanem azé a hun királyfié, aki római szolgálatba állt és önmagában élte végig a hun nép pusztulásának tragédiáját...

*

Móra Ferenc elment. Tul van már mindenem, ami elválasztja a láthatatlan innt a láthatatlan túltól. A kulturpalota elhagyott termeiben estéknként megzörrennek a nehéz ajtók, suhognak a nehéz föliánsok elsárgult lapjai, életre kelnek az üveglapok alá préselt sokszínű virágok, megbibbentik szárnyukat a himporos pillangók, kilépnek a rámájukból Munkácsy, Vágó és Nyilassy képei, pattognak a faragott kövek, sorakoznak a Fehértő, Kunágota és a szőregi halom csontvitézei, mert felelni alkarnak neki, mert úgy érzik, hogy az ő lelke beszél hozzájuk. És szárnyalva jönnek az üzenetek mindenfelől, Kassáról, Ungvárról, Nagy-

váradról és Erdély bércei közül, ahova elvitte Móra a magyar szó zengését és ahova odavarázsolta az Alföld délibábját, pipacsos és buzavirágos mezőit. És csillognak a megemlékezés gyémánt-cseppjei mindazok szemében, akik adósok lelkének és szívének ajándékáért s akik benne nemcsak az író, hanem az ősök ismerőjét, az igazgató urat, hanem a barátot és az embert is elvesztették.

(Szeged.)

Tonelli Sándor.

D'ORS ÉS A BAROK

Eugenio D'Ors életrajzi regénynek nevezi könyvét.* Ha ezt a meghatározást elfogadjuk, akkor az új regénynek azzal az alfajával van dolgunk, melyet „esszé-regény” névvel jelölhetnénk. D'Ors munkája azonban ebben az alfajban is alfaj, mégpedig igen érdekes és eredeti, mert míg az esszé-regény eddigi képviselői (elég, ha most Huxley-re és Giraudoux-ra emlékeztetünk) az iskolás értelemben vett regény felől indulnak el egy lazább, az esszé-szerű kezelést is megengedő formához, addig D'Ors a hagyományos értelemben vett esszé keretébe von be regényszerű elemeket. Módszerét saját maga az anekdota kategóriává való emelésének nevezi; az anekdota ebben az esetben mindenféle novellisztikus elemet jelent. A könyvregény-jelleget különben nemcsak ez a csírájában Sainte-Beuve-nél is megtalálható módszer adja meg, hanem a már említett önéletrajzi elemek is. A szerző azt mondja el, hogy mikép lépett be a barok probléma életébe és hogyan alakult a kérdéssel való felfogása (D'Ors esetében inkább azt a szót kellene használnunk: átélése) huszonötéven keresztül. Siessünk elmondani, hogy itt nem egy filológus vagy műtörténész okos tanulmányi jelentéséről van szó, mert D'Ors kétségtelen dilettantizmusa ellenére (vagy talán ép ezért) a nagy rendszeralkotásokat megelőző szeszélyes szubjektív képzettársítások felhasználásával is dolgozik, sokszor csak ezzel s így egy szellemtörténeti jelenségbe való belemélyedés mély pszichológiáját adja. Az egész könyvet magashőfokú líra fűti át, D'Ors úgy szalad a barok után, mint mások fiatal lányok után szoktak és ez az utóbbi kép nem véletlenül jutott eszünkbe: a könyv gerincét egy igen précieux, hogy ne mondjuk barok ötlettel éppen egy lovagi torna leírása képezi, ahol a lovagok a különböző barok-felfogásokat képviselő szellemtörténészek, a meghódítandó hölgy pedig maga a barok... Ebben a részben ismerkedünk meg D'Ors barok-felfogásával, melyre különben az újabb német elméletek is alaposan hatottak. A barokot a klasszicizmussal ellentétes életérzésnek fogja fel; klasszikus neki a racionalizmus, az etatizmus, a kör, a háromszög és az idealizmus; barok a pantheizmus, a dinamizmus, az ellipszis, az élőfa és a realizmus. Már ebből a felsorolásból is látszik, hogy D'Ors számára úgy a barok, mint a klasszicizmus nemcsak a tizenkettedik századot jellemző megnyilvánulá-

* Eugenio d'Ors: *Du Baroque*. Version française de Mme Agathe Rouardt-Valéry. Paris, é. n., Gallimard, 12° l.